

Χρονικό

Διανέμεται με τον «ΠΟΛΙΤΗ» της Κυριακής

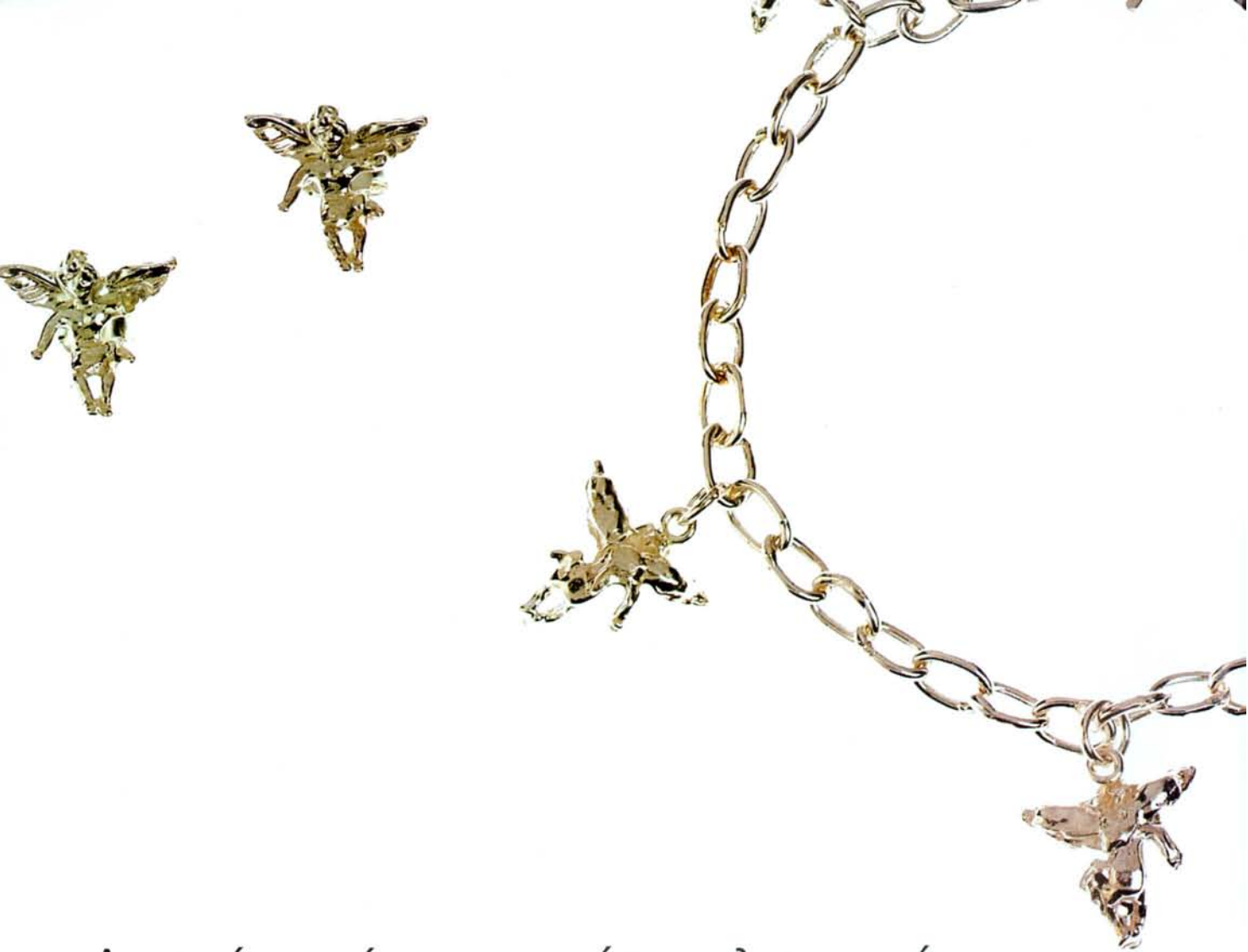
6 Νοεμβρίου 2011 | Τεύχος 188 | ISSN 1986-048X

Η αρμένικη εκπαίδευση στην Κύπρο

Πολιτιστικό Ίδρυμα
Τραπέζης Κύπρου

Αγοράστε ένα κομμάτι πολιτισμού

Κοσμήματα εμπνευσμένα από τη Μυκηναϊκή, Αρχαϊκή και Μεσαιωνική περίοδο

Οι στιγμές που ζούμε με τους ανθρώπους που αγαπάμε είναι ανεκτίμητες. Κάντε τις ακόμη πιο ξεχωριστές, δωρίζοντας πολύτιμα, διαχρονικά, πρωτότυπα δώρα, εμπνευσμένα από τον θησαυρό που λέγεται κυπριακός πολιτισμός.

Στην **Αγορά** του Πολιτιστικού Ιδρύματος Τραπέζης Κύπρου θα βρείτε αναπαραγωγές κοσμημάτων από την αρχαιολογική συλλογή Γεωργίου και Νεφέλης Τσιόπρα Πιερίδη καθώς και:

- Μεγάλη συλλογή εκδόσεων του Πολιτιστικού Ιδρύματος
- Πιστά αντίγραφα χαρτών και χαρακτικών της Κύπρου
- Αντικείμενα, είδη γραφείου και συλλεκτικές κασετίνες

Δείτε την πλούσια συλλογή της **Αγοράς** του Πολιτιστικού Ιδρύματος στο www.cyprusculture.com, κάντε την παραγγελία σας τηλεφωνικά και παραλάβετε την από το πλησιέστερο κατάστημα της Τράπεζας Κύπρου.

Ώρες λειτουργίας: Δευτέρα – Παρασκευή 8:00 - 14:00

Πολιτιστικό Ίδρυμα Τραπέζης Κύπρου
Φανερωμένης 86-90, Παλιό Λευκωσία
Τηλ: 22128157, Φαξ: 22662898
www.boccf.org

Πολιτιστικό Ίδρυμα
Τραπέζης Κύπρου

Χρονικό

Η αρμένικη εκπαίδευση στην Κύπρο

Οι δάσκαλοι και οι απόφοιτοι του Σχολείου Μελικιάν μαζί με τον Αρχιεπίσκοπο Πετρός Σαρατζιάν (1927).

Στη μελέτη που φιλοξενούμε στο σημερινό μας αφιέρωμα επιχειρείται μια παρουσίαση της ίδρυσης και ιστορικής πορείας των αρμενικών ιδρυμάτων στην Κύπρο. Η αρμένικη εκπαίδευση στην Κύπρο εμφανίζεται στο δεύτερο μισό του 19ου αιώνα στα πλαίσια των μεταρρυθμίσεων του Τανζιμάτ (1839–1876) και στο πνεύμα του Χάττ-ι Χουμαγιούν (1856), το οποίο αναγνώριζε κάποιες βασικές ελευθερίες στις χριστιανικές κοινότητες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Το πρώτο μέρος της παρουσίασης καταπιάνεται με τη δημόσια αρμενική εκπαίδευση και την εδραίωση των «Εθνικών Σχολείων Ναρέκ» που μετονομάστηκαν σε «Αρμενικά Σχολεία Ναρέκ» από το 1991. Στο δεύτερο μέρος παρουσιάζεται η ιδιωτική αρμενική εκπαίδευση και συγκεκριμένα το Εθνικό Εκπαιδευτήριο –Ορφανοτροφείο (1897-1904) και το Εκπαιδευτικό Ινστιτούτο Μελκονιάν (1926-2005).

Μαρία Κωνσταντή

Εβδομαδιαία Έκδοση
της Εφημερίδας

ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ: Εκδόσεις Αρκτίνος Λτδ
ΕΚΔΟΤΗΣ: Γιάννης Παπαδόπουλος

ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ ΕΚΔΟΣΗΣ: Διονύσης Διονυσίου

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΣ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: Χάρης Νικολαΐδης

ΑΡΧΙΣΥΝΤΑΚΤΗΣ ΧΡΟΝΙΚΟΥ: Μαρία Κωνσταντή

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑΣ: Μιχαήλ Φενερίδης

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ: MPD LTD

ΕΚΤΥΠΩΣΗ: PRINTCO LTD

4 Εισαγωγή

6

Η δημόσια αρμενική εκπαίδευση

Λευκωσία • Λάρνακα • Λεμεσός • Αμμόχωστος.

13

Η ιδιωτική αρμενική εκπαίδευση

Το Εθνικό Εκπαιδευτήριο-Ορφανοτροφείο • Το Εκπαιδευτικό Ινστιτούτο Μελκονιάν • Η διδασκαλία της Αρμενικής.

Εισαγωγή

Ο δεσμός Κύπρου και Αρμενίων ανάγεται τουλάχιστον στο 578 μ.Χ., όταν ο στρατηγός Μαυρίκιος ο Καππαδόκης μετέφερε περίπου 3.350 Αρμένιους αιχμάλωτους από την Αρζάνηνη, οι οποίοι ίδρυσαν στρατιωτικές αποικίες και υπηρέτησαν το Βυζάντιο ως μισθοφόροι στρατιώτες και ακρίτες. Περισσότεροι Αρμένιοι κατέφθασαν για πολιτικοστρατιωτικούς και εμπορικούς λόγους, ενώ κατά τη Μεσοβυζαντινή περίοδο υπηρέτησαν εδώ Αρμένιοι στρατηγοί και κυβερνήτες. Το 973 ιδρύθηκε η Αρμενική Μητρόπολη στη Λευκωσία και στα τέλη του 12ου αιώνα Επισκοπή στην Αμμόχωστο.

Αφού ο Γκυ ντε Λουζινιάν αγόρασε την Κύπρο το 1192, άρχισε μια μαζική μετανάστευση Αρμενίων και άλλων λαών από τη Δυτική Ευρώπη και το Λεβάντε. Λόγω της εγγύτητας, των εμπορικών σχέσεων και μιας σειράς επιγαμιών, τα Βασίλεια Κύπρου και Κιλικίας αλληλοσυνδέθηκαν, ενώ Κιλικιοαρμένιοι κατέφυγαν επανειλημμένα στην Κύπρο για να γλυτώσουν από τις μουσουλμανικές επιθέσεις στην Κιλικία και τους Αγίους Τόπους. Επί Φραγκοκρατίας και Ενετοκρατίας (1192-1489-1570), στην Κύπρο υπήρχαν αρκετές αρμενικές εκκλησίες, η δε Αρμενική ήταν μία από τις επίσημες γλώσσες.

Κατά την οσμανική κατάληψη της νήσου (1570-1571), στρατολογήθηκαν υποχρεωτικά περίπου 40.000 Οθωμανοαρμένιοι τεχνίτες· πολλοί απ' όσους επέζησαν παρέμειναν, κυρίως στη Λευκωσία και, μέσω του θεσμού των *μιλλέτ*, η Αρμενική Μητρόπολη αναγνωρίστηκε ως Εθναρχία. Προικισμένοι με το δαιμόνιο της εργατικότητας, οι Αρμένιοι της Κύπρου εξασκούσαν επικερδή επαγγέλματα, ενώ κατά το 18ο και το 19ο αιώνα εγκαταστάθηκαν εδώ εύπορες οθωμανοαρμένικες οικογένειες. Την ευημερία αυτή ανέκοψαν η δυσβάστακτη φορολογία και η σκληρή διοίκηση, εξαναγκάζοντας πολλούς Χριστιανούς να γίνουν *Λινοβάμβακοι* (Κρυπτοχριστιανοί) ή να εξισλαμιστούν. Μικρές βελτιώσεις σημειώθηκαν κατά την περίοδο του *Τανζιμάτ* (1839-1876), με τη συμμετοχή του Αρμένιου Επισκόπου στο διοικητικό συμβούλιο (*μετζλίς ιταρέ*) και την εργοδότηση μερικών Αρμενίων στη δημόσια υπηρεσία.

Η άφιξη των Βρετανών το 1878 και η προοδευτική τους διοίκηση ωφέλησαν ιδιαίτερα τη μικρή αλλά εύπορη αρμενοκυπριακή κοινότητα, ενώ αρκετοί Αρμένιοι κατέφθασαν για να εργαστούν ως διερμηνείς. Ως επακόλουθο των μαζικών απελάσεων, των τρομερών σφαγών και της Γενοκτονίας (1894-1896, 1909 και 1915-1923), η Κύπρος άνοιξε απλό-

χερα την αγκαλιά της για να υποδεχθεί περίπου 10.000 Αρμένιους πρόσφυγες, οι οποίοι κατέφθασαν απ' όλα της τα λιμάνια, μερικοί κατά τύχη, άλλοι από πρόθεση. Περίπου 1.500 παρέμειναν, φέρνοντας μια νέα νιοσή στην παλιά κοινότητα, ιδρύοντας εκκλησίες, συλλόγους και σχολεία. Εκ φύσεως νομοταγείς, φιλήσυχοι και εργατικοί, δεν άργησαν να καθιερωθούν ως άνθρωποι των γραμμάτων, τεχνών και επιστημών, ευσυνείδητοι δημόσιοι λειτουργοί, ικανοί επιχειρηματίες και δεινοί έμποροι, πρωτοπόροι τεχνίτες και αξεπέραστοι μάστορες, συνεισφέροντας σημαντικά στην κοινωνικοοικονομική και πολιτιστική ανάπτυξη της Κύπρου μας. Περισσότεροι Αρμένιοι πρόσφυγες ήρθαν από την Παλαιστίνη (1947-1949) και την Αίγυπτο (1956-1957).

Η λήξη του απελευθερωτικού αγώνα της ΕΟΚΑ (1955-1959) βρήκε τους 3.628 Αρμενοκυπρίους να είχαν σφυρηλατήσει ισχυρούς δεσμούς με τους υπόλοιπους Κυπρίους. Κατά την τουρκοκυπριακή ανταρσία (1963-1964), η αρμενοκυπριακή κοινότητα δέχθηκε ιδιαίτερα σκληρό πλήγμα: 231 τουρκόκληκτες οικογένειες και κατελημμένα τα σημαντικότερα κτίρια της παροικίας στη Λευκωσία. Κατά την τουρκική εισβολή του 1974, προσφυγοποιήθηκαν 75-80 οικογένειες, βομβαρδίστηκε ο κοιτώνας των αγοριών του Μελκονιάν, καταλήφθηκε το ιστορικό Αρμενομονάστηρο, ενώ η Ρόζα Μπακαλιάν είναι αγνοούμενη έκτοτε. Τα πλήγματα αυτά, σε συνδυασμό με το κύμα του *νεγκάτ* (μετανάστευση προς τη σοβιετική Αρμενία, 1962-1964) και την αποδημία προς Βρετανία, Αμερική, Καναδά και Αυστραλία (1956-1975), μείωσαν σημαντικά το μέγεθος της κοινότητας.

Με την αρωγή της Κυπριακής Δημοκρατίας, η κοινότητα κατάφερε να αναπληρώσει τις απώλειές της. Περισσότεροι Αρμένιοι κατέφυγαν στο νησί μας λόγω του εμφύλιου πολέμου στο Λίβανο (1975-1990), των εξεγέρσεων στη Συρία (1976-1982), της ισλαμικής επανάστασης στο Ιράν και του πολέμου Ιράν-Ιράκ (1978-1988) και της κατάρρευσης της Σοβιετικής Ένωσης (1991), κάποιιοι από τους οποίους παρέμειναν. Βάσει του *Ευρωπαϊκού Χάρτη Περιφερειακών ή Μειονοτικών Γλωσσών* του Συμβουλίου της Ευρώπης, η Αρμενική αναγνωρίστηκε ως μειονοτική γλώσσα της Κύπρου στις 01/12/2002. Σήμερα στην Κύπρο ζουν περισσότεροι από 3.500 Αρμένιοι, στη συντριπτική τους πλειοψηφία Αρμενόφωνοι και Αρμενορθόδοξοι. Θρησκευτικός τους ηγέτης είναι από το 1997 ο Αρχιεπίσκοπος Βαρουζάν Χεργκελιάν, ενώ από το 2006 Εκπρόσωπος στη Βουλή είναι ο Βαρκές Μαχτεσιάν.

Αναμνηστική φωτογραφία αποφοίτησης του Μελκονιάν μπροστά από το Μουσείο των Ευεργετών (1973).

Οι Αρμένιοι πάντοτε έδιναν ιδιαίτερη έμφαση στην εκπαίδευση, η οποία - σε συνδυασμό με την Εκκλησία - είναι το θεμέλιο διατήρησης της εθνικής και πολιτιστικής τους κληρονομιάς, αφού εκεί διδάσκεται και καλλιεργείται η αρμενοφωνία, η αρμενογνωσία, η πλούσια αρμενική ιστορία και οι πανάρχαιες αρμενικές παραδόσεις, εξασφαλίζοντας έτσι τη διαίωνιση του κατατρεγμένου αρμενισμού. Δεν είναι, εξάλλου, τυχαίο ότι και τα τρία αρμενικά σχολεία της Κύπρου βρίσκονται δίπλα από την τοπική εκκλησία. Η ίδια η ύπαρξη των αρμενικών εκπαιδευτικών ιδρυμάτων στις χώρες της Αρμενικής Διασποράς δείχνει ακριβώς τη σημασία, την επιμονή και τις άοκνες προσπάθειες που καταβάλλουν οι αρμενικές παρκοικίες στο να διατηρήσουν όλα αυτά που οι Οθωμανοί και οι Νεότουρκοι επιχειρούσαν διά πυρός και σιδήρου να εξαλείψουν, ευτυχώς χωρίς να επιτύχουν τον ανίερο τους σκοπό.

Η αρμενική εκπαίδευση στην Κύπρο εμφανίζεται στο δεύτερο μισό του 19ου αιώνα, στα πλαίσια των μεταρρυθμίσεων του *Τανζιμάτ* (1839-1876) και στο πνεύμα του *Χάττι Χουμαγιούν* (1856), το οποίο αναγνώριζε κάποιες βασικές ελευθερίες στις χριστιανικές μειονότητες της Οθωμανικής

Αυτοκρατορίας. Η δημιουργία αρμενικού σχολείου συμπληρωματικά με τη στοχευμένη προσπάθεια, από εξωγενείς κυρίως παράγοντες, για τη διάδοση της Αρμενικής γλώσσας στην, κατά κύριο λόγο, τουρκόφωνη κοινότητα και στο να αντιληφθούν οι για αιώνες ντόπιοι Αρμενοκύπριοι ότι αποτελούσαν τμήμα ενός ευρύτερου συνόλου, της Αρμενικής Διασποράς.

Ως αποτέλεσμα αιώνων καταπίεσης και διωγμών από τους Οθωμανούς, οι ντόπιοι Αρμενοκύπριοι και μερίδα των Κιλικιοαρμενίων προσφύγων ήσαν τουρκόφωνοι (κυρίως όσοι προέρχονταν από τα Άδανα, την Καισαρεία και το Μαράς). Ωστόσο, χρησιμοποιούσαν την αρμενική γραφή για την καταγραφή της Τουρκικής (*Hayadar terkeren*), όπως άλλωστε έκαναν και οι τουρκόφωνοι Έλληνες της Μικράς Ασίας, με τα γνωστά *καραμανλίδικα*. Μέχρι και τη δεκαετία του 1940, δεν ήταν σπάνιο φαινόμενο οι γονείς να μαθαίνουν Αρμένικα από τα παιδιά τους. Ακόμη και ο μεγάλος ευεργέτης Καραμπέτ Μελκονιάν ήταν τουρκόφωνος: όσο ζούσε, κάθε εβδομάδα τα ορφανά του Μελκονιάν έρχονταν να του πουν την πρόοδό τους (στα Αρμένικα) και η βοηθός του, Σατενίκ, του μετάφραζε στα Τούρκικα.

Η δημόσια αρμενική εκπαίδευση

Ο σκοπός της αρμενικής δημόσιας εκπαίδευσης είναι να εξοπλίσει με βασικές γνώσεις και εφόδια τους μαθητές, για να συνεχίσουν την εκπαίδευσή τους σε δευτεροβάθμιο επίπεδο. Η ύλη που καλύπτεται είναι αντίστοιχη με αυτήν που καλύπτουν τα δημόσια σχολεία, ενισχυμένη με μαθήματα αρμενικής γλώσσας, ιστορίας, γεωγραφίας και θρησκευτικών, καθώς και δραστηριότητες που καλλιεργούν την αρμενική κουλτούρα και τις παραδόσεις. Η διδασκαλία γίνεται σε τρεις γλώσσες (*Αρμένικα, Ελληνικά, Αγγλικά*), αναλόγως του μαθήματος και του επιπέδου.

Αρχικά, η φοίτηση γινόταν με την οικονομική συνεισφορά των μαθητών. Από το 1880 δινόταν, επίσης, κυβερνητική χορηγία, ενώ για αρκετά χρόνια η Μητρόπολη διέθετε μεγάλο μέρος από το ποσό που λάμβανε από την εκμίσθωση των τεράστιων γαιών και των χιλιάδων ελαιόδεντρων και χαρυπόδεντρων στο Αρμενομοναστήριο προς συντήρηση των σχολείων. Από το 1960 και εντεύθεν η φοίτηση είναι δωρεάν, αφού ολόκληρος ο προϋπολογισμός των σχολείων καλύπτεται από το κράτος. Μοναδικό κριτήριο εισαγωγής είναι η αρμενική καταγωγή τουλάχιστον ενός εκ των δύο γονέων, γι' αυτό και τα Ναρέκ διέπονται από ιδιαίτερο καθεστώς. Σήμερα στα Αρμενικά Σχολεία Ναρέκ διδάσκουν περίπου 30 δάσκαλοι και φοιτούν περίπου 185 παιδιά (*Λευκωσία: 125, Λάρνακα: 25, Λεμεσός: 35*).

Προ του 1941 υπήρχαν 10 τάξεις (4 νηπιαγωγείου και 6 Δημοτικού). Μεταξύ 1941-1955 υπήρχε μία τάξη νηπιαγωγείου και εννέα τάξεις Δημοτικού, αφού παρέχόταν και ημιγυμνασιακή εκπαίδευση δύο ετών. Μεταξύ 1955-2010 υπήρχαν δύο τάξεις νηπιαγωγείου, μία προδημοτικής και έξι τάξεις Δημοτικού, ωστόσο η αριθμηση ξεκινούσε από την προδημοτική, με αποτέλεσμα οι μαθητές να τελειώνουν στη Ζ' τάξη. Από το 2010 ισχύει η ίδια αριθμηση με τα υπόλοιπα δημόσια σχολεία.

Ενώ αρχικά τα κατά τόπους αρμενικά σχολεία είχαν τα δικά τους ονόματα, το 1972 ονομάστηκαν «**Εθνικά Σχολεία Ναρέκ**», εις μνήμην του Αγίου Γρηγόριου του Ναρεκηνσίου (951-1003), μεγάλου Αρμενίου μοναχού, ποιητή, φιλόσοφου και θεολόγου. Από το 1991 ονομάζονται «**Αρμενικά Σχολεία Ναρέκ**». Οι δάσκαλοι του νηπιαγωγείου και του Δημοτικού διορίζονται από τη Σχολική Εφορεία, με εξαίρεση τους δασκάλους των Ελληνικών, τους οποίους διαθέτει το Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού, ενώ οι καθηγητές του Γυμνασίου παρέχονται από το Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού. Τα Αρμενικά Σχολεία Ναρέκ διαθέτουν το δικό τους έμβλημα (γκρίζα λυχνία με κόκκινη φλόγα), έργο του γνωστού ζωγράφου και πρώην Διευθυντή Βαρτάν Ταστζιάν, καθώς και το δικό τους ύμνο, τον οποίο οι μαθητές τραγουδούν στις εκδηλώσεις. Τα λόγια έγραψε ο τότε Διευθυντής Σετράκ Γκεπεν-

Η μπάντα του Μελικιάν-Ουζουγιάν με το μάεστρο Βαχάν Μπετελιάν (1930).

Το Σχολείο Μελικιάν (1960).

λιάν και τη μελωδία ο μεγάλος μουσουργός Βαχάν Μπετελιάν στα μέσα της δεκαετίας του 1930.

Από το 1961, τα Αρμενικά Σχολεία τέθηκαν υπό ενιαία διεύθυνση. Ως Διευθυντές διατέλεσαν οι Καρμπίς Γεσσαγιάν (1949-1964), Χαρουτιούν Εσεγκιουλιάν (1964-1972), Χαρουτιούν Μανουκιάν (1972-1973), Σαρκίς Αβεντισιάν (1973-1975), Βαρτάν Ταστζιάν (1975-2001), Αρτίν Αίβαζιάν (2001-2009) και Βέρα Ταχμαζιάν (2009-). Προηγουμένως, τα σχολεία της Λεμεσού και της Αμμοχώστου τελούσαν υπό τη διεύθυνση του εκάστοτε Διευθυντή της Λευκωσίας. Ως Διευθυντές είχαν διατελέσει οι Αρχιεπίσκοπος Πετρός Σαρατζιάν (1921-1933, παγκύπρια), Σετράκ Γκεπενλιάν (1933-1949, Λευκωσία), Χαϊγκαζούν Χακοπιάν (1933-1937, Λάρνακα), Ασσαντούρ Μαγκαριάν (1937-1945, Λάρνακα), Σαρκίς Αβεντισιάν (1945-1961, Λάρνακα) και Καρμπίς Γεσσαγιάν (1949-1964, Λευκωσία). Όπως και παλαιότερα, στα σχολεία της Λάρνακας και της Λεμεσού υπάρχει ένας υπεύθυνος δάσκαλος (*head teacher*), ο οποίος επιλαμβάνεται των θεμάτων του κάθε σχολείου και λειτουργεί ως σύνδεσμος ανάμεσα στο Διευθυντή και τη σχολική κοινότητα.

Την επίβλεψη των σχολείων έχει η *Σχολική Εφορεία Αρμενικών Σχολείων* (επίσημη ονομασία βάσει της **Απόφασης του Υπουργικού Συμβουλίου 63.224/25-01-2006**, προηγουμένως ονομαζόταν *Σχολική Εφορεία Αρμενικών Δημοτικών Σχολείων*). Αρχικά, τα μέλη της διορίζονταν από την Αρμενική Εθναρχία Κύπρου, μέχρι που με βάση το **Αποικιακό Νόμο XXIV/1920** διορίζονταν από τον Ύπατο Αρμοστή/Κυβερνήτη. Η Σχολική Εφορεία παρέμεινε 5μελής καθ' όλη την Αγγλοκρατία. Με την εγκαθίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας, η Σχολική Εφορεία έγινε 7μελής και διοριζόταν αρχικά από την Ελληνική Κοινοτική Συνέλευση (1960-1965), ενώ στη συνέχεια από το Υπουργικό Συμβούλιο, ύστερα από εισή-

γηση του Υπουργού Παιδείας και Πολιτισμού, ο οποίος διαβουλεύεται με τον Εκπρόσωπο [**Νόμος 103(I)/1999**]. Μεταξύ 1967-1999 ήταν 9μελής, ενώ από το 1999 και εντεύθεν είναι 11μελής. Η σημερινή Σχολική Εφορεία διορίστηκε με την **Απόφαση του Υπουργικού Συμβουλίου 69.557/18-11-2009** και Πρόεδρός της είναι ο έμπειρος εκπαιδευτικός Βαρτάν Ταστζιάν². Όσον αφορά το δραστήριο Σύνδεσμο Γονέων, ιδρύθηκε την 1η Μαΐου 1966, αλλά εγγράφηκε επίσημα στο Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού στις 20 Ιανουαρίου 2004, με βάση το **Νόμο 105(I)/1992**.

Πιο κάτω ακολουθεί μια ιστορική αναδρομή των κατά τόπους αρμενικών δημόσιων σχολείων:

• Λευκωσία:

Το πρώτο αρμενικό Δημοτικό Σχολείο στο νησί μας λειτούργησε το 1870, με πρωτοβουλία του νεοαφιχθέντος Αρχιμανδρίτη Βαρτάν Μαμιγκονιάν· το «**Εθνικό Αρμενικό Σχολείο**» στεγαζόταν στον περίβολο της αρμενικής εκκλησίας της Παναγίας επί της οδού Βικτωρίας και, όταν ανακαινίστηκε το 1886 από τον ιερέα ντερ Χοβαννές Σιαχιανιάν, έλαβε την ονομασία «**Αρρεναγωγείο Βαρτανάντς**», εις μνήμην του ιδρυτή του. Το 1902, ο νεοαφιχθείς Αρχιμανδρίτης Πετρός Σαρατζιάν ανήγειρε ένα δεύτερο όροφο και ίδρυσε το «**Παρθενγωγείο Σουσασιάν**», πιθανώς εις μνήμην της μητέρας του. Τα δύο αυτά σχολεία παρείχαν αρμενική εκπαίδευση στα ντόπια Αρμενόπαιδα, καθώς επίσης και - μετά το 1897 - στα παιδιά των Αρμενίων προσφύγων από την Κιλικία, ενώ το 1907 ξεκίνησε τη λειτουργία του το νηπιαγωγείο. Ωστόσο, με την αύξηση των μαθητών μετά τις σφαγές του 1915-1919, τα σχολικά κτίρια είχαν ήδη αρχίσει να παρουσιάζουν διάφορες αδυναμίες και ελλείψεις.

Μετά το θάνατο του ντόπιου μεγαλογαιοκτήμονα Αρτίν Μπέη Μελικιάν (1858-1921) από την Κυθρέα, τα παιδιά του

*Ο Αρχιεπίσκοπος
Μακάριος Γ΄
τελεί τα εγκαίνια
του Ναρέκ Λευ-
κωσίας (1972).*

(Ντικράν, Μελίκ, Χαίραπέτ και Μαρί) ανήγειραν αμέσως - όπως όριζε στη διαθήκη του - το μεικτό «Εθνικό Σχολείο Μελικιάν», το οποίο λειτούργησε το Σεπτέμβριο του 1921 μέσα στο σύμπλεγμα της οδού Βικτωρίας και αντικατέστησε τα δύο προηγούμενα σχολεία. Αρχικά το σχολείο θεωρήθηκε πολύ μεγάλο, όμως ένα μόλις χρόνο μετά ήταν γεμάτο από Αρμενόπαιδα της Γενοκτονίας.

Ενώ τα χρόνια περνούσαν, οι μαθητές αυξάνονταν και υπήρχε η ανάγκη για ένα μεγαλύτερο σχολικό κτίριο. Έτσι, το Σεπτέμβριο του 1938 λειτούργησε, δίπλα από το Μελικιάν, το «Εθνικό Σχολείο Ουζουνιάν», το οποίο ανήγειραν ο επιχειρηματίας Ντικράν Ουζουνιάν (1870-1957) και η σύζυγός του, Τουμά, οι οποίοι ήρθαν το 1896 στην Κύπρο ως πρόσφυγες από το Ντικρανακέρτ (Ντιγαρμακίρ). Τα σχολεία αυτά, από την ίδια μόλις χρονιά λειτούργησαν ως ένα, με την επωνυμία «Εθνικό Σχολείο Μελικιάν-Ουζουνιάν». Ο αρχιτέκτονας και των δύο κτιρίων ήταν ο ντόπιος Γκαρό Μπαλιάν, ο οποίος σχεδίασε επίσης τα ιστορικά κτίρια του Μελκονιάν (1924-1926) και το μαρμάρινο Μνημείο της Αρμενικής Γενοκτονίας (1932), παραπλεύρως του Ουζουνιάν. Στο Ουζουνιάν διδασκονταν οι πρώτες τέσσερις τάξεις, ενώ στο Μελικιάν οι υπόλοιπες. Το δε νηπιαγωγείο στεγαζόταν σε ένα δωμάτιο δίπλα από τη Μητρόπολη, μέχρι που το 1950 κτίστηκε, με έσοδα από διάφορες σχολικές εκδηλώσεις, ειδικό κτίριο στη θέση του άλλοτε Παρθεναγωγείου.

Όταν το Μελικιάν-Ουζουνιάν έκλεισε για τις χριστουγεννιάτικες διακοπές του 1963-1964, κανείς δεν μπορούσε να φανταστεί ότι θα ήταν οι τελευταίες του ημέρες: με την εκδήλωση

της τουρκοκυπριακής ανταρσίας, στις 21 Δεκεμβρίου 1963, σταδιακά οι εξτρεμιστές Τουρκοκύπριοι έφθασαν μέχρι και τον Αρμενομαχαλλά, καταλαμβάνοντας έτσι το σύμπλεγμα της οδού Βικτωρίας στις 19 Ιανουαρίου 1964. Στα τέλη του Δεκέμβρη μερικές τουρκόπληκτες οικογένειες διανυκτέρευσαν για λίγες μέρες στο σχολείο, ενώ η τελευταία Λειτουργία τελέστηκε στις 6 Ιανουαρίου 1964, ημέρα των αρμένικων Χριστουγέννων, μετά από ειδική μεσολάβηση προς τη βρετανική ειρηνευτική δύναμη.

Για περίπου ένα μήνα δεν έγιναν μαθήματα, μέχρι που στις αρχές Φεβρουαρίου το Μελικιάν-Ουζουνιάν στεγάστηκε στα κτίρια του Παρθεναγωγείου Μισή επί της Λεωφόρου Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄, μέχρι τον Ιούλιο του 1964. Με φροντίδα του Εκπροσώπου Μπερτζ Τιλμιπιάν, ο οποίος ήταν και Πρόεδρος της Σχολικής Εφορείας του Μελκονιάν, ανεγέρθηκαν δύο προκατασκευασμένα κτίσματα στο χώρο του Μελκονιάν και μια αποθήκη, ανάμεσα στο κτίριο των καθηγητών και το γήπεδο, τα οποία στέγασαν το «Εθνικό Αρμενικό Σχολείο» μεταξύ Σεπτεμβρίου 1964 και Ιουλίου 1972. Στη συνέχεια, χρησιμοποιήθηκαν από το ίδιο το Μελκονιάν και, αργότερα, το σύλλογο AGBU.

Ενώσω το Εθνικό Αρμενικό Σχολείο στεγαζόταν στα προσωρινά του καταλύματα, καταβάλλονταν προσπάθειες για να εξευρεθεί κατάλληλος χώρος για τη μόνιμη στέγασή του. Χάρη στις προσπάθειες του Εκπροσώπου Τιλμιπιάν, με την **Απόφαση του Υπουργικού Συμβουλίου 6194/15 και 16-12-1966**, παραχωρήθηκε μια έκταση γης για την ανέγερση σχολείου. Ωστόσο, για διάφορους λόγους, η υλοποίηση του έργου

*Οι πρόσκοποι του
Ναρέκ Λευκω-
σίας (1976).*

*Το Αρμενικό Σχο-
λείο Ναρέκ της
Λευκωσίας.*

αναβλήθηκε μέχρι που το θέμα ανακινήθηκε από το νεοε-
κλεγέντα Εκπρόσωπο Δρ. Αντρανίκ Λ. Ααζιάν το 1970· το
σκόπιμα κατασκευασμένο σχολικό κτίριο ανεγέρθηκε μεταξύ
1971-1972, με αρχιτέκτονα τον Πεύκιο Γεωργιάδη. Με την
Απόφαση του Υπουργικού Συμβουλίου 11.027/23-12-1971,
ορίστηκε ότι η σχετική παραχώρηση γης έγινε ως εμπιστευμα.

Το σχολείο λειτούργησε στα νέα του κτίρια το Σεπτέμβριο
του 1972 και τα εγκαίνια τέλεσε στις 12 Νοεμβρίου 1972 ο
Πρόεδρος Μακάριος, στην παρουσία του κυπριακής κατα-
γωγής Καθόλικου (Πατριάρχη) της Κιλικίας, Χορέν Α'. Ως χει-

ρονομία αλληλεγγύης, το Συμβούλιο Βελτιώσεως Στροβό-
λου αποφάσισε στις 10 Δεκεμβρίου 1979 τη μετονομασία του
δρόμου μπροστά από το σχολείο από οδό Κύκλωπος σε οδό
Αρμενίας. Χάρη στον Εκπρόσωπο Αράμ Καλαϊτζιάν, με την
Απόφαση του Υπουργικού Συμβουλίου 22.945/31-03-1983,
τελικά δόθηκε τίτλος πλήρους ιδιοκτησίας της γης. Ανάμεσα
στις άλλες του δραστηριότητες, το σχολείο διέθετε μεταξύ
1936-1963, 1966-1982 και 1999-2000 το 4ο Σύστημα Προ-
σκόπων Κύπρου και μεταξύ 1949-1963 την 8η Ομάδα Οδη-
γών Κύπρου. Περιφήμη ήταν και η μπάντα του σχολείου

(1921-1941), με ιδρυτή και μαέστρο το Βαχάν Μπετελιάν· χάρις σε αυτόν το 1926 δώρισε σε αυτήν καινούργια όργανα ο εξόριστος Βασιλιάς της Αραβίας, Χουσεΐν μπιν Άλι, που διέμενε στην Κύπρο κατά την περίοδο εκείνη.

Στον ίδιο χώρο κτίστηκαν η εκκλησία της Παναγίας (1976-1981), η Μητρόπολη (1983-1984) και το Μνημείο της Γενοκτονίας (1990-1991). Μεταξύ 1990-1991, μετά από παράκληση του Διευθυντή Βαρτάν Ταστζιάν, ο γνωστός Αρμένιος γλύπτης Λεβόν Τοκματζιάν λάξευσε μπροστά από την είσοδο του σχολείου το αμολίθινο άγαλμα του Αγίου Γρηγόριου του Ναρεκνσιού· τα αποκαλυπτήρια τέλεσε στις 28 Μαρτίου 1991 η Τακουί Αστζιάν, Σχολική Εφορος. Το 2010 έγινε πλήρης ανακαίνιση του σχολικού κτιρίου, ενώ η νέα αίθουσα εκδηλώσεων ανεγέρθηκε μεταξύ Σεπτεμβρίου 2008 και Φεβρουαρίου 2010 από τις Τεχνικές Υπηρεσίες του ΥΠΠ, με αρχιτέκτονα την Ιωάννα Χρίστου. Τα εγκαίνιά της τέλεσε στις 17 Μαΐου 2011 ο Υπουργός Παιδείας και Πολιτισμού, Δρ. Ανδρέας Δημητρίου.

• Λάρνακα:

Το πρώτο αρμενικό σχολείο στη Λάρνακα λειτούργησε το 1909 από τη δεσποινίδα Ρεβέκκα Κομιτσιάν, μετά τον ερχομό στο νησί μας πολλών προσφύγων από τη σφαγή των Αδάνων. Σύντομα, το επισκέφθηκε ο Επίσκοπος Αδάνων,

Μουσιέγ Σεροπιάν, που εξασφάλισε £32 από την Αρμενική Γενική Ένωση Αγαθοεργίας (AGBU) στο Κάιρο· με πίστωση £60, κτίστηκε το «**Εθνικό Σχολείο Μουσεγιάν**», βορείως της εκκλησίας του Αγίου Στεφάνου. Το 1917 η δεσποινίς Χανεμή Εραμιάν, κόρη του ντόπιου γαιοκτήμονα Μπογός Εραμιάν, έκτισε άλλο ένα δωμάτιο νοτίως της εκκλησίας.

Όταν έφθασε το μεγάλο κύμα των προσφύγων της Γενοκτονίας, τα κτίρια αποδείχθηκαν πολύ μικρά κι έτσι το 1923, με οικονομική ενίσχυση από τη Φιλομορφωτική Ένωση Αδάνων, η οποία έδρευε στο Watertown της Μασσαχουσέτης, £80 από τη Μητρόπολη και £100 από εισφορές, κτίστηκε νέο σχολικό κτίριο στον ίδιο χώρο, φέροντας την ονομασία «**Εθνικό Αρμενικό Σχολείο**»· το 1926 προστέθηκε ένας δεύτερος όροφος, μετά από δωρεά του αείμνηστου Καραμπέτ Μελκονιάν. Στις αρχές της δεκαετίας του 1940, ο Δήμος Λάρνακας μετονόμασε το δρόμο μπροστά από το σχολείο και την εκκλησία από οδό Χατζησταύρου σε οδό Αρμενικής Εκκλησίας. Μεταξύ 1927-1930, διέθετε μικρή ομάδα προσκόπων, ενώ μεταξύ 1938-1959 και 1999-2001 διέθετε το 11ο Σύστημα Προσκόπων Κύπρου.

Το Εθνικό Αρμενικό Σχολείο εξυπηρετούσε για δεκαετίες τη μικρή αρμενική παροικία της πόλης του Ζήνωνα. Κατά τον εμφύλιο πόλεμο στο Λίβανο (1975-1990), η αυλή του φιλοξένησε αρκετούς Αρμένιους πρόσφυγες. Ωστόσο, με την πάροδο του χρόνου άρχισε να επιδεικνύει δομικές αδυ-

Το Αρμενικό Σχολείο της Λάρνακας (1925).

*Οι μαθητές του
Αρμενικού Σχο-
λείου της Λάρ-
νακας (1940).*

ναμίες, καθιστώντας έτσι επιτακτική την ανάγκη ανέγερσης ενός νέου κτιρίου. Χάρη στον Εκπρόσωπο Αράμ Καλαϊτζιάν, οι Τεχνικές Υπηρεσίες του ΥΠΠ, με αρχιτέκτονα την Ανδρούλλα Δημητρίου, ανήγειραν το νέο κτίριο μεταξύ 1993-1995, πίσω από την εκκλησία. Τα εγκαίνια τέλεσε στις 18 Μαΐου 1996 ο Πρόεδρος Γλαύκος Κληρίδης· το παλιό κτίριο κατεδαφίστηκε το 2007.

• Λεμεσός:

Το πρώτο αρμενικό σχολείο στη Λεμεσό λειτούργησε το 1928, με πρωτοβουλία του Αρχιεπίσκοπου Πετρός Σαρατζιάν, στο σπίτι της Σιρανούς Αβεντικιάν στην οδό Νικηφόρου Φωκά, που στη συνέχεια μετονομάστηκε σε οδό Ζήνας Κάνθερ. Αφού ανεγέρθηκε η εκκλησία του Αγίου Γεωργίου (1939-1940) στην οδό Πλάτωνος (σήμερα οδό Βασίλη Μιχαηλίδη), τα μαθήματα διεξάγονταν πλέον στο αποθετήριο της εκκλησίας. Το 1951, με δαπάνη της Μητρόπολης, φροντίδα του ιερέα ντερ Σιακέ Σεμερτζιάν και μια δωρεά του εξ Αιθιοπίας Ρουπέν Παπικιάν, κτίστηκε το αρχικό κτίριο του «**Εθνικού Αρμενικού Σχολείου**» βορείως της εκκλησίας, το οποίο εγκαινιάσε στις 17 Νοεμβρίου 1951 ο Επίσκοπος Γεβόντ Τσεμπεγιάν. Το 1954, με έρανο της αρμενικής νεολαίας της Λεμεσού, το κτίριο επεκτάθηκε κι έτσι πλέον όλα τα μαθήματα γίνονταν σε αυτό.

Μεταξύ 1995-1996, οι Τεχνικές Υπηρεσίες του ΥΠΠ έκτισαν ένα λυόμενο νηπιαγωγείο στα ανατολικά του σχολείου. Ωστόσο, υπήρχε ανάγκη για ένα καινούργιο κτίριο: έτσι,

μεταξύ Αυγούστου 2006 και Νοεμβρίου 2007 το παλιό κτίριο κατεδαφίστηκε και στη θέση του οι Τεχνικές Υπηρεσίες του ΥΠΠ ανήγειραν το καινούργιο κτίριο, με αρχιτέκτονα τον Άριστο Χριστοδουλίδη. Κατά την περίοδο εκείνη το σχολείο λειτούργησε σε ενοικιαζόμενο σπίτι στην οδό Φιλοκτήτη 2. Το καινούργιο κτίριο εγκαινιάσε στις 5 Νοεμβρίου 2008 ο Πρόεδρος Δημήτρης Χριστόφιας.

• Αμμόχωστος:

Στα τέλη του 1927, η Μεταρρυθμισμένη Πρεσβυτεριανή Αποστολή βοήθησε οικονομικά τη μικρή αρμενική παροικία της Αμμοχώστου για να ιδρύσει το «Εθνικό Αρμενικό Σχολείο», με πρώτη δασκάλα τη Χαγιαρπί ντερ Κεβορκιάν. Αρχικά, στεγαζόταν απέναντι από την εκκλησία της Αγίας Ζώνης· στα τέλη της δεκαετίας του 1930 μεταφέρθηκε παρά τη μαρωνιτική εκκλησία, το 1945 στην οδό Κομνηνού, ενώ λίγο πριν το 1960 μεταφέρθηκε επί της οδού 28ης Οκτωβρίου.

Πριν το 1945, όταν επαναλειτούργησε - μετά από σχεδόν τέσσερις αιώνες - η μεσαιωνική εκκλησία της Παναγίας του Κανταβώρ στην περιτειχισμένη Αμμόχωστο, στα σπίτια αυτά τελούσαν Λειτουργίες το Πάσχα και τα Χριστούγεννα. Καθώς η εκκλησία βρισκόταν σχετικά μακριά από τα Βαρώσια, οι Λειτουργίες του χειμώνα τελούσαν στο μονοδιδάσκαλο σχολείο, το οποίο κατέλαβαν τα τουρκικά στρατεύματα τον Αύγουστο του 1974. Τελευταία δασκάλα ήταν η κυρία Μαρί ντερ Αβεντσιάν.

Το Αρμενικό Σχολείο Ναρέκ της Λεμεσού.

Το παλιό κτίριο του Ναρέκ Λεμεσού (1995).

Η ιδιωτική αρμενική εκπαίδευση

Εκτός από το Εθνικό Εκπαιδευτήριο-Ορφανοτροφείο (1897-1904) και το Εκπαιδευτικό Ινστιτούτο Μελκονιάν (1926-2005), τα οποία θα εξετάσουμε στη συνέχεια, να αναφέρουμε ότι μεταξύ 1900-1905 οι κόρες του Ευαγγελικού πάστορα Χαρουτιούν Σαρκισιάν, αρχικά η Ρακέλ και στη συνέχεια η Ωσαννά, λειτουργούσαν στη Λευκωσία ένα αρμενικό νηπιαγωγείο. Στη Λάρνακα, με την άφιξη αρκετών προσφύγων από τις χαμιτικές σφαγές, μεταξύ 1896-1899 η δεσποινίς Susan Fluhart λειτουργούσε ένα μικρό αρμενικό εκπαιδευτήριο. Με την άφιξη του μεγάλου κύματος προσφύγων από τη Γενοκτονία, ο Αρμενοκαθολικός Αββάς Jean Kouyoumdjian λειτουργούσε μεταξύ 1921-1923 ένα μικρό σχολείο στην εκκλησία της Παναγίας των Χαρίτων, ενώ μεταξύ 1922-1923 είχαν δικά τους σχολεία οι Χαρουτιούν Καλαϊτζιάν, δεσποινίς Βερκίν Απατζιάν και η Προτεστάντισσα κυρία Σατενίκ Ντερντεριάν. Η Μεταρρυθμισμένη Πρεσβυτεριανή Αποστολή λειτουργούσε στο χώρο της εκκλησίας της ένα μικρό νηπιαγωγείο μεταξύ 1923-1929, με δασκάλα τη Josephine Gulesserian, ενώ στην Αμερικανική Ακαδημία λειτουργούσε 4τάξιο μεικτό αρμενικό Δημοτικό Σχολείο μεταξύ 1923-1936.

Στο Αρμενομονάστηρο (Μονή Αγίου Μακαρίου, δυτικά της Χαλεύκας) λειτουργούσε ένα μικρό αρμενικό σχολείο για τα παιδιά των οικογενειών που διέμεναν γύρω από το μοναστήρι (1897-1914), όπου τα τελευταία χρόνια δίδασκε ένας απόφοιτος του Εθνικού Εκπαιδευτηρίου-Ορφανοτροφείου, ενώ μεταξύ 1910-1922 στο μικρό αρμενικό οικισμό της Ατάλειας ή Αττάλου (νοτιοδυτικά της Χάρτζας) υπήρχε ένα μικρό αρμενικό σχολείο, στα τελευταία χρόνια του οποίου δίδασκε ο Αρχιμανδρίτης Κρικόρ Μπαχλαβουνί, γνωστός ως «Τοπάλ Βαρταμπέτ», πιθανόν από τραυματισμό που υπέστη κατά την υπηρεσία του στην Αρμενική Λεγεώνα¹.

Αρμένικα σχολεία λειτούργησαν επίσης στο Μαυροβούνι (1939-1942, με πρωτοβουλία της Κυπριακής Μεταλλευτικής Εταιρείας), στον Αμίαντο - όπου υπήρχε μικρή αρμενική παροικία - μεταξύ 1928-1939 και 1942-1948, με πρωτοβουλία της Tunnel Asbestos Co., και στον Πρόδρομο (1938-1942), με δάσκαλο σε αυτά τον Καραμπέτ Τζαγκιάν. Τέλος, κατά την εκκένωση του Β' Παγκοσμίου Πολέμου (1941-1942), λειτουργούσαν αρμενικά σχολεία στον Αγρό, την Αναφωτία, τα Λεύκαρα, την Ορμήδεια, τα Περβόλια, τον Πρόδρομο, τη Σκουριώτισσα και τον Πεδουλά - το μεγαλύτερο από τα προηγούμενα, που λειτουργούσε δίπλα από το Δημοτικό Σχολείο του Πεδουλά με δάσκαλο το Χαϊγκαζούν Χακοπιάν.

Το Εθνικό Εκπαιδευτήριο-Ορφανοτροφείο

Ένα αγαπημένο κεφάλαιο στην ιστορία των Αρμενίων της Κύπρου είναι το Εθνικό Εκπαιδευτήριο-Ορφανοτροφείο του Βαχάν Μ. Κιουρκτζιάν (Παγκουράν). Μεταξύ 1894-1896, ο Σουλτάνος Αμπντούλ Χαμίτ Β' διενέργησε μια σειρά σφαγών εναντίον των Αρμενίων, με αποτέλεσμα την άφιξη στην Κύπρο περίπου 1.000 προσφύγων και ορφανών, κυρίως από τις πόλεις Ντικρανακέρτ (Ντιγαρμπακίρ), Αϊντάπ και Κιλίς, κάτι το οποίο δεν άφησε ασυγκίνητο τον Κιουρκτζιάν (1863-1961). Στις 22 Οκτωβρίου 1896 άρχισε το ταξίδι του για να μαζέψει λεφτά για τη λειτουργία ενός ορφανοτροφείου: μέχρι την επιστροφή του στην Κύπρο, τον Ιανουάριο του 1897, είχε πετύχει να πείσει τους Αρμένιους έμπορους του Μάντσεστερ, του Παρισιού και του Καΐρου να του προσφέρουν οικονομική βοήθεια για να πραγματοποιήσει το ευγενές σχέδιό του. Με τη βοήθεια του Αρμένιου εφημέριου της Λευκωσίας, Γεβόντ ντερ Ναχαμπετιάν, ενοικίασε στις 18 Μαρτίου 1897 ένα σπίτι στον ελληνομαχαλλά, όπου φιλοξενήθηκαν τα ορφανά και τα άπορα παιδιά· τα μαθήματα ξεκίνησαν ένα μήνα μετά. Έξι μήνες αργότερα, το σχολείο μετακόμισε στην οδό Βικτωρίας, σε κτίριο με μεγάλο κήπο, ευάερα και φωτεινά δωμάτια, το οποίο παλαιότερα ενοικίαζαν αστυνομικοί και αργότερα στέγαζε το English Club.

Οι εύποροι Αρμενοκύπριοι έδιναν τακτικά δωρεές, οι οποίες συχνά ήταν σε είδος (ζώα, φρούτα, γλυκά κτλ). Διδάσκονταν τα εξής μαθήματα: Αρμένικα, Τουρκικά, Αγγλικά, Θρησκευτικά, Φυσική Επιστήμη, Γεωγραφία, Αρμένικη Ιστορία, Υγιεινή, Καλλιγραφία, Ωδική και Αριθμητική. Καθώς όλοι οι μαθητές ήταν αγόρια, τα απογεύματα (εκτός Σαββάτου) διδάσκονταν την τέχνη του τσαγκάρη, του ράφτη και του πελεκάνου· οι μεγαλύτεροι μαθητές παρακολουθούσαν μαθήματα μεταξοκαλλιέργειας, με Διευθυντή τον Κεβόρκ Σαλμασιάν. Το καλοκαίρι τα μαθήματα διεξάγονταν σε ένα δωμάτιο στο Αρμενομονάστηρο. Μέχρι το κλείσιμό του, τον Ιανουάριο του 1904, είχαν φοιτήσει περίπου 70 μαθητές, λαμβάνοντας μια πολύ καλή εκπαίδευση. Ο στόχος του Παγκουράν ήταν να ανεβάσει το επίπεδο της μάθησης, αφού θεωρούσε εθνικό του χρέος να μεταδώσει την αρμενογνωσία και την αρμενοφωνία στα Αρμενόπαιδα, τα οποία - μετά από αιώνες καταπίεσης - ήταν στην πλειοψηφία τους Τουρκόφωνα.

Τόση ήταν η αφοσίωσή του στον ιερό σκοπό αυτό, ώστε - παρά το γεγονός ότι έθαψε δύο από τα τρία του παιδιά από επιδημία κοκκύτη που είχε ξεσπάσει στο ορφανοτροφείο στις

ԱՐՄԵՆԻԱՆ ԻՆՏԻՏՈՒՏ ԵՎ ՕՐՓԱՆՈՒՐՔԻՆ
ԵՆՆԻՄԵՐ

1899

ARMENIAN INSTITUTE & ORPHANAGE
NICOSIA, CYPRUS

Մαθητές του Εθνικού Εκπαιδευτηρίου-Ορφανοτροφείου στο εργαστήριό τους (1899).

ԱՐՄԵՆԻԱՆ ԻՆՏԻՏՈՒՏ ԵՎ ՕՐՓԱՆՈՒՐՔԻՆ
ԵՆՆԻՄԵՐ

1899

ARMENIAN INSTITUTE & ORPHANAGE
NICOSIA (CYPRUS)

Օի μαθητές του Εθνικού Εκπαιδευτηρίου-Ορφανοτροφείου (1899).

αρχές του 1898 - συνέχισε να προσπαθεί για να ευδοκιμήσει ο στόχος του. Την έκτη χρονιά της λειτουργίας του (1903), το Ορφανοτροφείο αντιμετώπιζε μεγάλες δυσκολίες, όμως τελικά κατάφερε να επιβιώσει. Ο Κιουρκτζιάν φιλοδοξούσε να μετατρέψει το Ορφανοτροφείο του σε ένα σημαντικό κέντρο σπουδών, ίσως ένα μικρό δείγμα της Σχολής των Μεχιταριστών στη Βενετία³. θεωρούσε πως η ζωή στην Οθωμανική Τουρκία ήταν υπό σκληρή επιτήρηση και ότι η Κύπρος, ένα ασφαλές νησί υπό βρετανική διοίκηση, είχε λαμπρή προοπτική για να αποτελέσει ένα κέντρο εκπαίδευσης για τους Αρμένιους της Κιλικίας.

Η ιδέα αυτή φαίνεται να γεννήθηκε στο μυαλό του Παγκουράν από τις αφηγήσεις του Αββά Μεχιτάρ της Σεβαστείας, ο οποίος είχε επισκεφθεί το νησί μας το 1695 με το ίδιο όνειρο, ωστόσο απογοητεύθηκε από τη φτωχική κατάσταση του Αρμενομονάστηρου στη Χαλεύκα. Ο Κιουρκτζιάν θαύμαζε τον Αββά Μεχιτάρ και το έργο του και, για να δείξει την εκτίμησή του εις μνήμην της επίσκεψής του στην Κύπρο και τη 200η επέτειο της ίδρυσης του Τάγματος των Μεχιταριστών, ονόμασε το λόφο που βρίσκεται ανατολικά του Αρμενομονάστηρου «Λόφο του Μεχιτάρ», ενώ οι μαθητές του ανήγειραν ένα μικρό πέτρινο μνημείο πάνω στο λόφο την Κυριακή, 8 Σεπτεμβρίου 1901.

Το 1902 ο Παγκουράν ίδρυσε τυπογραφείο, από τα πρώτα στην Κύπρο, στο οποίο εξέδιδε διάφορα βιβλία, ανάμεσά τους και το σημαντικότερο «*Gibros Geghzi*» (*Νήσος Κύπρος*, 1903). Παρά τις ελπίδες του να καταστήσει την Κύπρο αρμενικό πολιτιστικό και εκπαιδευτικό κέντρο, δυστυχώς υποχρεώθηκε να εγκαταλείψει το Ορφανοτροφείο του όταν δεν κατέστη δυνατή η εξεύρεση επαρκών οικονομικών πόρων. Το 1904 έφυγε για το Κάιρο της Αιγύπτου, ενώ το 1907 μετανάστευσε στη Βοστώνη.

Παρά τη σχετικά σύντομη παραμονή του στην Κύπρο, οι Αρμενοκύπριοι κράτησαν για πολλά χρόνια στη μνήμη και τις ψυχές τους το όνομα του μεγάλου αυτού παιδαγωγού, ο οποίος τους είχε κάνει γνώστες της ύπαρξης του ευρύτερου αρμενισμού και επιπλέον είχε αφήσει το στίγμα του στους μαθητές του. Οι πρώην μαθητές επισκέπτονταν συχνά το μνημείο του Αββά Μεχιτάρ και, τελικά, στη θέση της στοιβάς τοποθέτησαν έναν τιμηθένιο οβελίσκο, με αρχιτέκτονα τον Γκαρό Μπαλιάν. Τα αποκαλυπτήρια τέλεσε στις 8 Σεπτεμβρίου 1931 ο Καθολικός (Πατριάρχης) της Κιλικίας, Σαχάκ Β'.

Το Εκπαιδευτικό Ινστιτούτο Μελκονιάν

Η Αρμενική Γενοκτονία (1915-1923) δεν άφησε ασυγκίνητους τους δύο φιλόδημους καπνέμπορους αδελφούς Αγά Κρικόρ και Αγά Καραμπέτ Μελκονιάν (1843-1920 και 1849-1934, αντίστοιχα). Με προτροπή του Επισκόπου των Αδάνων, Μουσιέγ Σεροπιάν, πήραν την κοινή απόφαση να ιδρύσουν ένα σχολείο για τα ορφανά της Γενοκτονίας. Μετά το θάνατο του Κρικόρ, ο Καραμπέτ πώλησε όλη την κινητή και ακίνητη περιουσία του, συγκεντρώνοντας 500.000 αιγυπτιακές ή 600.000 αγγλικές χρυσές λίρες και, με συμβολαιογραφική πράξη (25 Ιουλίου 1921) τις παραχώρησε στον Αρμένιο Πατριάρχη της Κωνσταντινούπολης, Ζαβέν ντερ Γεγιαγιάν, με σκοπό να κτιστεί ένα ορφανοτροφείο για να στεγάσει 500 ορφανά. Ωστόσο, τα πολιτικά γεγονότα στην Τουρκία καθιστούσαν αδύνατη την πραγματοποίηση ενός τέτοιου έργου, γι' αυτό και με άλλη συμβολαιογραφική πράξη (5 Ιανουαρίου 1924) αφέθηκε ελεύθερη η τοποθεσία. Αν και αρχικά ο ευεργέτης σκεφτόταν τη Συρία ή την Ελλάδα, τελικά κατέληξε στην Κύπρο, η οποία είχε καλές σχέσεις με την Κιλικία, βρισκόταν κοντά στις σημαντικές αρμενικές παροικίες και τελούσε υπό βρετανική διοίκηση.

Τη γη αγόρασε για £350 ο Αρχιεπίσκοπος Ζαβέν, αφού την επέλεξε ο ίδιος ο Καραμπέτ Μελκονιάν το 1923, περιλαμβάνοντας και εκτάσεις απέναντι από το σχολείο. Σύμφωνα με την παράδοση, ο ευεργέτης με τη συνοδεία του άρχισε να κατευθύνεται κατά μήκος της σημερινής Λεωφόρου Λεμεσού· από ένα σημείο και μετά, κάθε 100-200 μέτρα σταμα-

*Η κύρια γλώσσα διδασκαλίας ήταν η Αγγλική, ενώ διδάσκονταν επίσης η Αρμενική και η Γαλλική· αναλόγως της χώρας καταγωγής τους, οι μαθητές διδάσκονταν επίσης Ελληνικά, Αραβικά, Βουλγάρικα ή Ρωσικά. Το Μελκονιάν εξέδιδε, σε ακανόνιστα χρονικά διαστήματα (1937-1940, 1948-1956, 1959-1964, 1970-1982, 1993-2006), το περίφημο περιοδικό *Ayk* (Αυγή), το αρχαιότερο περιοδικό αρμενικού δευτεροβάθμιου σχολείου, ενώ αργότερα εξέδιδε την εφημερίδα *Tsolk* (Λάμψη, 1968-1991) και την εφημερίδα *Hayatsk* (Ματιά, 1998-2000), η οποία στη συνέχεια μετατράπηκε σε περιοδικό (2000-2004). Κατά καιρούς, εκδίδονταν επετηρίδες και άλλες αναμνηστικές εκδόσεις. Μεταξύ 1954-1964, στο Μελκονιάν στεγαζόταν το Μουσείο Τέχνης Ουτιτζιάν, δωρεά του μεγάλου Αρμενοκύπριου συλλέκτη Βαχράμ Ουτιτζιάν.*

Οι μαθητές και οι
μαθήτριες του
Μελκονιάν
(1930)

τούσε, περιστρεφόταν και συνέχιζε. Φθάνοντας στο σημερινό χώρο, 3 Km νότια της παλιάς πόλης, επανέλαβε την ίδια διαδικασία και κτύπησε τη μαγκούρα του στη γη, λέγοντας ότι επιθυμούσε να κτιστεί εκεί το σχολείο. Όλοι απόρησαν, αφού ήταν μια άγονη και ερημική περιοχή - για την οποία αργότερα δαπανήθηκαν μεγάλα ποσά για να γίνει καλλιεργήσιμη - γνωστή ως «λόφος των φιδιών»: ο ευεργέτης αιτιολόγησε την απόφασή του λέγοντας ότι καμιά κορυφή μινარέ δεν ήταν ορατή από εκεί, αφού κάτι τέτοιο θα ήταν ανησυχητικό θέαμα για τα ορφανά της Γενοκτονίας που μόλις είχαν

ξεφύγει από τους Τούρκους. Στην δε Αγγλαντζιά έκαμαν μεγάλο γλέντι, αφού ποτέ δεν πίστευαν πως κάποιος θα ήθελε να αγοράσει εκείνη την άγονη γη!

Οι εργάτες και το τιμνέτο ήρθαν από την Αίγυπτο, η ξυλεία από τη Νορβηγία και τη Σουηδία, ενώ η πουρόπετρα από τα λατομεία της Αγίας Παρασκευής. Η θεμέλια λίθος κατατέθηκε στις 15 Φεβρουαρίου 1924 από τον Υπάτο Αρμοστή Sir Malcolm Stevenson. Αρχιτέκτονας ήταν ο ντόπιος Γκαρό Μπαλιάν και εργολάβοι οι Rolan & Co από το Κάιρο. Το συνολικό κόστος της κατασκευής ήταν 75.000 χρυσές λίρες,

εκ των οποίων Ε60.000 για τα δύο κεντρικά κτίρια, ενώ τα υπόλοιπα δαπανήθηκαν για να ανεγερθεί η έπαυλη, το νοσοκομείο, το διώροφο κτίριο (αποθήκες και διαμερίσματα καθηγητών), τα μαγειρεία, το πλυσταριό, το σπίτι του φύλακα, η φάρμα, ο ηλεκτροπαραγωγικός σταθμός, οι δύο ανεμόμυλοι και ο εντυπωσιακός υδατόπυργος. Το κτίριο των αγοριών κτίστηκε μεταξύ 15/02/1924-21/11/1925, ενώ των κοριτσιών μεταξύ 12/12/1924-24/12/1925.

Τα μεγαλοπρεπή εγκαίνια τέλεσε στις 13 Φεβρουαρίου 1926 ο πρώτος Διευθυντής, Αρχιεπίσκοπος Ζαβέν ντερ Γεγιαγιάν (1926-1927). Στη συνέχεια, ως Διευθυντές του Μελκονιάν διατέλεσαν ο Κρικόρ Γκιρακοσιάν (1927-1936), ο Δρ. Χακόπ Τοπτζιάν (1936-1944), ο Μπογός Κεβορκιάν (1944-1945), ο Τανιέλ Βοσκιάν (1945-1956), ο Πιουζάντ Γεγιαγιάν (1956-1959), ο Χαρουπιούν Αϊβαζιάν (1959-1960), ο Δρ. Χατσέρ Καλουσιάν (1960-1964), ο Ασαντούρ Μπετιάν (1964-1976), η Σόσι Μπογιατζιάν-Μπετικιάν (1976-1985), η Δρ. Ακαμπί Νασιμπιάν-Εκμεκτζιάν (1985-1988), ο Αρτίν Αϊβαζιάν (1988-1990), ο Δρ. Βαχέ Καπουτσιάν (1990-1992), ο Αντρανίκ Ντακεσιάν (1992-1993), ο Χακόπ Κασπαριάν (1993-1996) και η Άνι Λασιανιάν-Μαγκαριάν (1996-2005).

Η σχολή ξεκίνησε ως δημοτικό αρρένων και θηλέων, τον Ιανουάριο και το Μάιο του 1926, αντίστοιχα, με 4 τάξεις και

μόλις 80 παιδιά, τα οποία σύντομα αυξήθηκαν, φθάνοντας μέχρι και σχεδόν 400 παιδιά. Για αρκετά χρόνια ήταν γνωστό ως «*Αρμενικό Ορφανοτροφείο*». Κεντρική φυσιογνωμία της ζωής του σχολείου αποτελούσε ο ευεργέτης, Αγάς Καραμπέτ Μελκονιάν, που περήφανα επέβλεπε την πρόοδο των ορφανών, τα οποία προήλθαν από τη Συρία, το Λίβανο, την Παλαιστίνη, τη Μεσοποταμία, την Αίγυπτο και την Ελλάδα. Μετά το θάνατό του, τελέστηκε στις 19 Αυγούστου 1934 μεγαλοπρεπής κηδεία και το φέρετρό του ενταφιάστηκε ανάμεσα στα δίδυμα κτίρια. Εννέα μήνες μετά, μεταφέρθηκαν εδώ και τα λείψανα του Αγά Κρικόρ και ενταφιάστηκαν σε μια ξύλινη κατασκευή, βαμμένη σε ασημί χρώμα, έργο των ίδιων των μαθητών· το *tamrap* (μαουσωλείο) λειτουργούσε ως χώρος ιδιαίτερου σεβασμού, αφού εκεί τελείτο το ετήσιο μνημόσυνο των ευεργετών και συνιστούσε τη μόνιμη «παρουσία» τους στο χώρο. Στις 24 Απριλίου 1954 ο Επίσκοπος Γεβόντ Τσεμπεγιάν κατέθεσε τη θεμέλια λίθο του σημερινού, καλλιμάρμαρου μαουσωλείου, έργο του γλύπτη Λεόν Μουράτωφ και του αρχιτέκτονα Μαρτυρός Αλτουγιάν· τα αποκαλυπτήρια τέλεσε ο Επίσκοπος Τσεμπεγιάν στις 15 Ιανουαρίου 1956.

Με το θάνατο του ευεργέτη, η έπαυλή του χρησιμοποιόταν πλέον ως κατοικία του εκάστοτε Διευθυντή, ενώ το σχολείο άρχισε να λειτουργεί ως δευτεροβάθμια σχολή, δεχόμενη και

Πανοραμική άποψη του Εκπαιδευτικού Ινστιτούτου Μελκονιάν (1926).

Αρμενοκύπριους μαθητές. Η επίσημη αναγνώριση του Μελκονιάν ως δευτεροβάθμια σχολή έγινε στις 13 Μαρτίου 1940, ενώ από το 1942 άρχισε να δέχεται χορηγία από την κυβέρνηση και το 1961 έγινε εφτατάξιο σχολείο. Μεταξύ 1935-1967 υπήρχε παιδαγωγικό/διδασκαλικό τμήμα, που προετοιμάζε εκπαιδευτικούς για την Αρμενική Διασπορά, μεταξύ 1964-1973 υπήρχε τμήμα γενικής εκπαίδευσης, ενώ μεταξύ 1936-1942 υπήρχε τεχνική σχολή με ειδικεύσεις μηχανουργού, ράφτη, τσαγκάρη και ξυλουργού για τα αγόρια και κοπτικής-ραπτικής για τα κορίτσια· σύμφωνα με τις αποικιακές εκθέσεις του Γραφείου Παιδείας, αυτή ήταν η πρώτη πραγματική τεχνική σχολή στο νησί. Μεταξύ 1937 -1964 και ξανά μεταξύ 1974-2005 λειτουργούσε εμπορικό τμήμα, μεταξύ 1966-1975 λειτουργούσε τμήμα κοινωνικών επιστημών, ενώ μεταξύ 1950-2005 λειτουργούσε τμήμα θετικών επιστημών, οπότε και το πρόγραμμα προσαρμόστηκε στις εξετάσεις GCE· το 1963 το Μελκονιάν έγινε εξεταστικό κέντρο GCE - το μοναδικό στον αρμενισμό.

Η κύρια γλώσσα διδασκαλίας ήταν η Αγγλική, ενώ διδασκόνταν επίσης η Αρμενική και η Γαλλική· αναλόγως της χώρας καταγωγής τους, οι μαθητές διδάσκονταν επίσης Ελληνικά, Αραβικά, Βουλγάρικα ή Ρωσικά. Το Μελκονιάν εξέδιδε, σε ακανόνιστα χρονικά διαστήματα (1937-1940, 1948-1956, 1959-1964, 1970-1982, 1993-2006), το περίφημο περιοδικό *Այգ* (Αυγή), το αρχαιότερο περιοδικό αρμενικού δευτεροβάθμιου σχολείου, ενώ αργότερα εξέδιδε την εφημερίδα *Tsolk* (Λάμπη, 1968-1991) και την εφημερίδα *Hayatsk* (Ματιά, 1998-2000), η οποία στη συνέχεια μετατράπηκε σε περιοδικό (2000-2004). Κατά καιρούς, εκδίδονταν επετηρίδες και άλλες αναμνηστικές εκδόσεις. Μεταξύ 1954-1964, στο Μελκονιάν στεγαζόταν το Μουσείο Τέχνης Ουτιτζίαν, δωρεά του μεγάλου Αρμενοκύπριου συλλέκτη Βαχράμ Ουτιτζίαν.

Το Ινστιτούτο υπήρξε πρωτοπόρο στον προσκοπισμό, αφού

στις 4 Οκτωβρίου 1932 ιδρύθηκε το 7ο Σύστημα Προσκόπων Κύπρου - το πρώτο επικυρωμένο αρμενικό σύστημα παγκοσμίως - που διατηρήθηκε μέχρι το 2006, ένα χρόνο μετά το άδικο κλείσιμο του Μελκονιάν· στις 18 Μαρτίου 1950 ιδρύθηκε η 9η Ομάδα Οδηγών Κύπρου, που συνέχισε μέχρι το 2005. Οι πρόσκοποι είχαν δικό τους χώρο συγκέντρωσης και προσκοπείου, συχνά δε κατασκήνωναν γύρω από το Αρμενομοναστήρι στη Χαλεούκα ή στην περιοχή του Τροόδους. Οι δραστήριοι πρόσκοποι του Μελκονιάν είχαν κατασκευάσει ένα τιμηθένιο μνημείο για τα 40χρονα του συστήματός τους (1972-1989), καθώς και ένα πέτρινο μνημείο για τα 45χρονα (1977-1987).

Το Μελκονιάν ήταν επίσης γνωστό για τις αθλητικές του επιδόσεις, με ομάδες ποδοσφαίρου (αγόρια), μπάσκετ (αγόρια) και βόλεϋ (αγόρια, κορίτσια), οι οποίες συμμετείχαν σε τριμερείς αγώνες με άλλα σχολεία της Κύπρου. Η ομάδα μπάσκετ συμμετείχε στο πρώτο κυπριακό πρωτάθλημα καλαθόσφαιρας (1949-1950), το οποίο κέρδισε με 34-24 έναντι του ΑΠΟΕΛ. Μέχρι τη δεκαετία του 1950, διοργανώνονταν θερινές κατασκηνώσεις στα ορεινά θέρετρα, ενώ μέχρι τη δεκαετία του 1960 γίνονταν προβολές ταινιών. Εκτός από τους διάφορους ομίλους, το Μελκονιάν διέθετε επίσης θεατρική και χορευτική ομάδα, διοργανώνοντας πλήθος εκδηλώσεων. Περίφημες ήταν η χορωδία και η ορχήστρα του, τις οποίες για χρόνια διεύθυνε ο μεγάλος μουσικοπαιδαγωγός Βαχάν Μπετελιάν. Τόσο διάσημη ήταν η χορωδία, που το ετήσιό της ρεσιτάλ παρακολουθούσε ο εκάστοτε Κυβερνήτης και, μετέπειτα, Πρόεδρος, ενώ αυτή ήταν που τραγούδησε στην τελευταία μεγάλη εκδήλωση των Βρετανών το 1959.

Η διοίκηση του σχολείου βρισκόταν στο κτίριο των αγοριών,

ενώ η αίθουσα εκδηλώσεων στο κτίριο των κοριτσιών· μέχρι τη δεκαετία του 1960 στην αίθουσα αυτή υπήρχε κινούμενο ξύλινο ιερό για τον εκκλησιασμό των μαθητών. Ανάμεσα στα δίδυμα κτίρια υπήρχε, μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1960, διαχωριστικό κάγκελλο για να διαχωρίζει τα αγόρια από τα κορίτσια, αν και τα ειδύλλια και, αργότερα, οι γάμοι μεταξύ μαθητών και αποφοίτων δεν ήταν καθόλου σπάνιο φαινόμενο. Ιδιαίτερη ομορφιά είχε το μονοπάτι του νοσοκομείου, το οποίο περιστοιχίζονταν από πανέμορφα κυπαρίσσια. Μηροστά από το σχολείο βρίσκεται το ιστορικό άλσος, το οποίο έχει ιδιαίτερη συναισθηματική αξία, καθώς τα δέντρα του φυτεύτηκαν από τα πρώτα ορφανά εις μνήμην των σφαγιασθέντων συγγενών τους· στις αρχές της δεκαετίας του 1970, λόγω της διαπλάτυνσης της Λεωφόρου Λεμεσού, τμήμα του έγινε δρόμος, ενώ την ίδια εποχή ασφαλτοστρώθηκε το εσωτερικό οδικό δίκτυο της σχολής.

Το Σεπτέμβριο του 1964, μετά την κατάληψη του Αρμενομαχαλλά από εξτρεμιστές Τουρκοκύπριους, στο χώρο του γηπέδου κτίστηκαν δύο προκατασκευασμένα κτίρια για να στεγάσουν το τουρκόπληκτο Αρμενικό Δημοτικό Σχολείο της Λευκωσίας. Παρά τις ρητές οδηγίες τα δύο σχολεία να μην έχουν

επικοινωνία, η «συγκατοίκηση» αυτή έφερε το Μελκονιάν πιο κοντά στην αρμενοκυπριακή κοινότητα, αφού προηγουμένως η απόσταση (15' με ποδήλατο), οι πολιτικές διαφορές και η ίδια η νοοτροπία του το κρατούσαν μακριά. Τα προκατασκευασμένα κτίρια χρησιμοποιήθηκαν μέχρι τον Ιούλιο του 1972, αφού το Σεπτέμβριο του 1972 το σχολείο μεταφέρθηκε στη σημερινή του τοποθεσία, στην Ακρόπολη. Στη συνέχεια, τα δύο λυόμενα χρησιμοποιήθηκαν ως αποθήκη, ενώ λόγω του βομβαρδισμού του κοιτώνα των αγοριών τον Ιούλιο του 1974, χρησιμοποιούνταν ως κοιτώνες των αγοριών (*honots*) μέχρι τον Ιανουάριο του 1975. Μεταξύ 1976-1988 εκεί στεγαζόταν το AGBU· όταν ο σύλλογος μεταφέρθηκε στην έπαυλη του Διευθυντή, τα κτίσματα κατεδαφίστηκαν με την αλλαγή της κατεύθυνσης του γηπέδου, από δυτικά-ανατολικά σε βόρεια-νότια, για να κτιστεί το κλειστό γήπεδο.

Ο ηλεκτροπαραγωγικός σταθμός τη δεκαετία του 1950 λειτουργούσε ως τυπογραφείο/βιβλιοδετείο, ενώ αργότερα μετατράπηκε σε αποθήκη. Μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1950, στη φάρμα εκτρέφονταν χοίροι και κοτόπουλα. Το υδραγωγείο και οι δύο ανεμόμυλοι, παράλληλοι με μια σειρά πέντε πηγα-

Η θεατρική ομάδα «Χακή Μπαρ-νιάν» του Μελκονιάν, με το Βαρτάν Ταστζιάν (1966-1975).

διών, λειτουργούσαν μέχρι τη δεκαετία του 1960, ενώ το πλυσταριό και το νοσοκομείο μέχρι τις αρχές και τα τέλη της δεκαετίας του 1970, αντίστοιχα. Ο εντυπωσιακός υδατόπυργος (*cham-par*), ύψους 35 μέτρων και χωρητικότητας 4 τόνων, σήμα κατατεθέν του Μελκονιάν, κατασκευάστηκε από τον Αλεξάντερ Ντελυφέρ με χυτό τσιμέντο σε ξύλινα καλούπια. Έμεινε γνωστός για την αυτοκτονία ενός ερωτικά απογοητευμένου μαθητή τη δεκαετία του 1930 και το κυμάτισμα της τρίχρωμης σημαίας της ανεξάρτητης Αρμενίας (*yerakouyn*) στις 28 Μαΐου 1987. Στη συνέχεια γκρεμίστηκε, από φόβο μήπως οι δομικές του αδυναμίες προκαλέσουν κάποιο ατύχημα, αλλά και διότι το 1986 το ένα τρίτο της γης (6,2 εκτάρια) πουλήθηκε και τα έσοδα διατέθηκαν για την ανέγερση των νέων κοιτώνων, του κλειστού γηπέδου και του εμπορικού κέντρου, το οποίο υποτίθεται ότι θα εξασφάλιζε την εύρυθμη λειτουργία της σχολής. Στις 24 Μαΐου 1987, ο Πρόεδρος Σπύρος Κυπριανού έθεσε τη θεμέλια λίθο για το νέο συγκρότημα του οικοτροφείου (αρχιτέκτονες: Αδελφοί Φιλίππου, εργολάβοι: εταιρεία Λάρκο), τα εγκαίνια του οποίου τέλεσε ο Προεδρεύων Δρ. Βάσος Λυσσαρίδης στις 21 Οκτωβρίου 1989.

Μεταξύ 1979-1980, ο γνωστός Αρμενοκύπριος καλλιτέχνης Σεμπούχ Απκαριάν, με τη βοήθεια του καλλιπιστικού ομίλου, κατασκεύασε έναν τσιμεντένιο αετό, που τοποθετήθηκε παρά το κτίριο των αγοριών, και το δίδυμο μνημείο για το Αρμενικό Αλφάβητο και τη Μητέρα Αρμενία, από πωρόλιθο που είχε απομείνει από την ανέγερση των δίδυμων κτιρίων· το μνημείο τοποθετήθηκε στο σταυροδρόμι του νοσοκομείου και τα αποκαλυ-

πτήρια του τέλεσε στις 8 Μαΐου 1981 ο Πρόεδρος του AGBU, Αλέκ Μανουκιάν. Με την πώληση τμήματος της γης, το δίδυμο μνημείο διαχωρίστηκε και τοποθετήθηκε το 1987 στη σημερινή του θέση, αριστερά και δεξιά του Μουσουλίου των Ευεργετών. Μεταξύ 1990-1991, ο φημισμένος Αρμένιος γλύπτης Λεβόν Τοκματζιάν προσκλήθηκε από το Διευθυντή Δρ. Βαχέ Καπουτσιάν για να φτιάξει τις αμμολιθινές προτομές σημαντικών πυλώνων της αρμενικής ιστορίας και γραμμάτων (*Χοβανές Αϊβαζόφσκι, Χακόπ Μεγαπάρτ, Αρχιμανδρίτης Κομιτάς Σογομονιάν, Άγιος Μεσρώπ Μαστότς, Στρατηγός Αντρανίκ Οζανιάν, Βαχάν Τεκεγιάν και Μοβσές Χορενατσι*), οι οποίες τοποθετήθηκαν ανάμεσα στα παλιά και τα νέα κτίρια, ενώ στο προαύλιο της νέας πτέρυγας τοποθετήθηκε η μαρμάρινη προτομή του Αλέκ Μανουκιάν. Στις 7 Απριλίου 2001, σε ένδειξη εκτίμησης και σεβασμού στη μνήμη των μεγάλων ευεργετών, ο Δήμος Αγλαντζιάς μετονόμασε το δρόμο πλάι στο Μελκονιάν από οδό Εφέσου σε οδό Μελκονιάν.

Εκτός από το δικό του έμβλημα (μπλε θυρεός με κόκκινο περίγραμμα, με ερυθρόλευκο αετό και τα αρχικά της σχολής), έργο του μεγάλου Αρμενοκύπριου καλλιτέχνη Σεμπούχ Απκαριάν, το Μελκονιάν διέθετε και το δικό του ύμνο, το «*Annah Louso*» (Αθάνατοι του Φωτός), που καθημερινά τραγουδούσαν οι μαθητές στην πρωινή συγκέντρωση του σχολείου· τα λόγια έγραψε ο θεολόγος Ονίκ Μαχτεσιάν, ενώ τη μελοποίηση έκαμε ο μεγάλος μουσουργός Βαχάν Μπετελιάν στις αρχές της δεκαετίας του 1930. Γνωστό ως «*ένα νησί μέσα σε ένα νησί*», το Μελκονιάν υπήρξε ένα εκπαιδευτικό ίδρυμα με υψηλά ακαδημαϊκά

Αναμνηστική φωτογραφία των καθηγητών του Μελκονιάν μαζί με το μεγάλο συγγραφέα Arshag Chobanian μπροστά από το παλιό Μουσουλίο των Ευεργετών (1953)

Αναμνηστική φωτογραφία των μαθητών και των καθηγητών του Μελκονιάν με τον Αλέκ Μανουκιάν και τη σύζυγό του (1981), με φόντο τον υδατόπυργο.

πρότυπα και πολλαπλές δραστηριότητες. Επηρέασε την αρμενοκυπριακή κοινότητα με πολλαπλούς τρόπους, αφού εκεί δίδασκαν γνωστοί Αρμένιοι διανοούμενοι, συγγραφείς και καλλιτέχνες, έχαιρε διεθνούς φήμης και υπήρξε φάρος ελπίδας και φυτώριο πολιτισμού για τον απανταχού αρμενισμό και την αρμενοφωνία.

Αυτά ήταν λίγα λόγια για την ιστορία του Μελκονιάν, ένα φαινόμενο και σύμβολο για ολόκληρη την Αρμενική Διασπορά. Μαζί με τη σχολή Tebrotzassere στο Παρίσι (1924-σήμερα) και τη σχολή Mourad Raphaelian στη Βενετία (1836-1998), το Μελκονιάν ήταν η μοναδική δυτικοαρμενική σχολή με οικοτροφείο και ένα εκπαιδευτικό κέντρο παραγωγής της εθνικής αρμενικής κουλτούρας και ταυτότητας σε ολόκληρο τον αρμενισμό. Αν και περίπου 12.000 Αρμένιοι μαθητές φοίτησαν στο σχολείο, έστω και για μερικούς μήνες, οι απόφοιτοί του (1930-2005) είναι 1.828· περίπου 80%, προέρχονταν από το εξωτερικό, συνολικά από 30 χώρες. Από το 1999 φοιτούσαν και μερικοί Ελληνοκύπριοι. Ανάμεσα στους *Μελκονιαντσι* συγκαταλέγονται μουσικοί, συγγραφείς, ποιητές, ζωγράφοι, επιστήμονες, επιχειρηματίες, γιατροί και πολιτικοί. Είναι δε ενδιαφέρουσες οι φήμες, άλλες ψεύτικες και άλλες αληθινές, ότι το Μελκονιάν υπήρξε καταφύγιο αγωνιστών της ΕΟΚΑ, κομμουνιστών κατασκόπων, Κούρδων ανταρτών, Αρμενίων επαναστατών κτλ...

Παρά τις επιθυμίες των μαθητών, των καθηγητών, του συνδέσμου αποφοίτων, αλλά και των ιδίων των ευεργετών, το Μελκονιάν έκλεισε τελικά τις πόρτες του τον Ιούνιο του 2005, μετά από σχετική απόφαση που είχε ληφθεί στις 16 Μαρτίου 2004 από το Διοικητικό Συμβούλιο του AGBU, διαχειριστή της σχολής, βάσει των διοικητικών πράξεων που υπογράφηκαν στις 28 Δεκεμβρίου 1925 και 15 Δεκεμβρίου 1926. Η απόφαση ξεσήκωσε θύελλα παγκύπριων και παναρμενικών αντιδράσεων, οι οποίες ωστόσο δεν καρποφόρησαν, καθώς το AGBU ωθείτο από αλλότρια οικονομικά κίνητρα για μια γη που άξιζε τότε £40.000.000. Η Βουλή των Αντιπροσώπων απάντησε καταδικαστικά με το ομόφωνο **Ψήφισμα 142/26-03-2004**, ενώ με την **Απόφαση του**

Υπουργικού Συμβουλίου 59.382/04-02-2004, εγκρίθηκε χορηγία £100.000 για τη συνέχιση της λειτουργίας του Μελκονιάν.

Οι περίπου 200 μαθητές μεταφέρθηκαν σε άλλα σχολεία, κυρίως στην Αμερικανική Ακαδημία Λευκωσίας, ενώ το Σεπτέμβριο του 2005 ιδρύθηκε το Γυμνάσιο Ναρέκ. Χάρη στις προσπάθειες του Εκπροσώπου Βαρτικές Μαχτεσιάν, στις 23 Φεβρουαρίου 2007 ο Υπουργός Εσωτερικών Νεοκλής Συλικιώτης εξέδωσε μόνιμο διάταγμα που απαγορεύει κάθε εμπορική εκμετάλλευση και χαρακτηρίζει τα ιστορικά κτίρια και το 60% από τη συνολική έκταση 12,41 εκταρίων διατηρητέο και ως «ειδικού αρχιτεκτονικού, ιστορικού και κοινωνικού χαρακτήρα και καλλονής»· η **Κανονιστική Διοικητική Πράξη 99/2007** δημοσιεύθηκε στην Επίσημη Εφημερίδα στις 2 Μαρτίου 2007. Μεταξύ Σεπτεμβρίου 2007 και Δεκεμβρίου 2009, τα παλαιά κτίρια στέγασαν προσωρινά το Γυμνάσιο Αγλαντζιάς.

Ο αγώνας για την επαναλειτουργία του ιστορικού αυτού ιδρύματος συνεχίζεται αφού το κλείσιμό του έχει προκαλέσει πλήγμα σε ολόκληρο τον αρμενισμό. Αναπόσπαστο κομμάτι της ιστορίας και της ανάπτυξης της Κύπρου, υπήρξε ίσως ο καλύτερος πρεσβευτής της χώρας μας στο εξωτερικό, αφού οι μαθητές του πληροφορούνταν και ζύσαν το κυπριακό από κοντά. Αβέβαιο παραμένει, επίσης, το μέλλον της πλούσιας και ιστορικής βιβλιοθήκης της σχολής, η οποία ιδρύθηκε το 1927 και διαθέτει περίπου 30.000 τόμους βιβλίων, σπάνια αντίτυπα αρμενικών εφημερίδων και ανεκτίμητα χειρόγραφα του 19ου και 20ου αιώνα. Παρά τα διάφορα διαβήματα που έχουν γίνει, παραμένει απροσπέλαστη, ενώ το κεντρικό AGBU αρνείται ακόμη και τη συντήρηση και φύλαξη του θησαυρού της από το Πανεπιστήμιο Κύπρου, με αποτέλεσμα τη φθορά και την πιθανή καταστροφή...

Η διδασκαλία της Αρμενικής

Εκτός από τους πιο πάνω χώρους, η Αρμενική γλώσσα διδασκόταν και διδάσκεται και σε άλλους χώρους. Με πρωτο-

βουλία του Μητροπολίτη Γεβόντ Τσεμπεγιάν, ο Διευθυντής Καρμπίς Γεσσαγιάν (1949-1964) και η γυναίκα του, Αναχίτ, δίδασκαν Αρμένικα τα πρωινά του Σαββάτου στο οίκημα της Αρμενικής Λέσχης σε Αρμενοκύπριους μαθητές που δεν φοιτούσαν στο Μελικιάν-Ουζουιάν. Στην Αμερικανική Ακαδημία Λάρνακας Αρμένικα δίδασκαν οι Μανουέλ Κασουνί (1922-1962), Καραμπέτ Αγγπασιάν (1928-1921), Μιχράν Γκετσεριάν (1930-1937) και Καραμπέτ Παπαζιάν (1950-1980), ενώ στην Αμερικανική Ακαδημία Λευκωσίας η δεσποινίς Άρμινέ ντερ Αρσενιάν (1924-1961), η δεσποινίς Αρπινέ Μουρατιάν (1927-1935) και η κυρία Τακουχή Ντεβλετιάν (1962-1964)· όταν αρκετοί μαθητές του Μελκονιάν μεταφέρθηκαν στο σχολείο, Αρμένικα δίδασκε η κυρία Τόνια Αρατζιάν (2005-2007).

Αρκετοί ενήλικες διδάχθηκαν με ιδιαίτερα μαθήματα ο μ. ιερέας ντερ Βαζκέν Σαντρουνί (1956-2000) ήταν περιφνημος για τη μέθοδό του. Μεταξύ 1982-1984 και μεταξύ 1997-1999, ο Βαρτάν Ταστζιάν και ο Χακόπ Εσκιτζιάν δίδασκαν εθελοντικά τα απογεύματα στο Ναρέκ Λευκωσίας και στο AGBU Λευκωσίας, αντίστοιχα. Στη Λεμεσό, στα τέλη της δεκαετίας του 1990, η κυρία Ζαρούκ Βοσκεριτσιάν δίδασκε τα βράδια εθελοντικά στο Ναρέκ Λεμεσού Αρμένικα σε ελληνόφωνους γονείς. Από το 2010, το Επιμορφωτικό Κέντρο Ακρόπολης διοργανώνει απογευματινά μαθήματα Αρμένικων, με την κυρία Τόνια Αρατζιάν, ενώ, με πρωτοβουλία του Εκπροσώπου Βαρτικές Μαχτεσιάν, το Κέντρο Γλωσσών του Πανεπιστημίου Κύπρου προσφέρει - σε φοιτητές και μη - εντατικά απογευματινά μαθήματα Αρμενικής, με την κυρία Βιολέττα Ταστζιάν.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ:

1. *Τοπάλ Βαρταμπέτ* σημαίνει κουτσός Αρχιμανδρίτης. Η Αρμενική Λεγεώνα συστάθηκε και εκπαιδεύτηκε στη Μοναρχία, κοντά στο Μπογάζι, μεταξύ Δεκεμβρίου 1916 και Μαΐου 1918, αποτελούμενη από σχεδόν 4.000 Αρμένιους εθελοντές υπό γαλλική διοίκηση, οι οποίοι αργότερα πολέμησαν ηρωικά εναντίον της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.
2. Η παρούσα Σχολική Εφορεία Αρμενικών Σχολείων απαρτίζεται από τους εξής: Βαρτάν Ταστζιάν (Πρόεδρος), Σεμπούχ Ταβιτιάν (Αντιπρόεδρος), Μασίς ντερ Παρτόγ (Γραμματέας), Αβεντίς Τσουατζιάν (Ταμία), Γεράν Κουγιουμπζιάν, Ασσαντούρ Ντεβλετιάν, Ραφφί Μαχτεσιάν, Ναιρί ντερ Αρακελιάν, Ρίτα Κασπαριάν, Μισάκ Κεσισιάν και Χαρουτιούν Κασπασιάν (μέλη).
3. Το αρμενοκαθολικό Τάγμα των Μεχταριστών ιδρύθηκε το 1701 από τον Αββά Μεχιτάρ στην Κωνσταντινούπολη. Το 1703 μεταφέρθηκε στη Μεθώνη της Πελοποννήσου, μέχρι που εγκαταστάθηκε μόνιμα στο νησί του Αγίου Λαζάρου στη Βενετία το 1717. Έχει σημαντική συνεισφορά στα αρμένικα γράμματα, την αρμένικη εκπαίδευση και την αρμένικη τυπογραφία.
4. Πριν το 1991, το AGBU τηρούσε φιλοσοβιετική στάση και χρησιμοποιούσε αποκλειστικά τη δίχρωμη σοβιετική αρμενική σημαία (κόκκινο-μπλε-κόκκινο). Την τριχρωμη σημαία (κόκκινο-μπλε-πορτοκαλί) χρησιμοποίησε μόνο ο πολιτικός αντίπαλος του AGBU, το κόμμα Τασνακτσουτιούν, με όραμα μια ελεύθερη και ανεξάρτητη Αρμενία. Στις 28 Μαΐου εορταζόταν η επέτειος της πρώτης Δημοκρατίας της Αρμενίας (1918-1920).

Βιβλιογραφία

- Keshishian, Kevork K.: «The Armenian community of Cyprus, 6th century AD to present day», άρθρο στο περιοδικό *Cyprus Today*, Vol. XL, no 1. (Jan-April 2002), p. 22-40.
- Λάμπρου-Πρωτοπαπά, Μαίρη: «Η εκπαίδευση των Αρμενίων στη Λεμεσό», άρθρο στον τόμο *Η παιδεία εν Λεμεσώ*, 2006, σελ. 205-216.
- Pattie, Susan Paul: «Faith in History, Armenians rebuilding community» (Washington: Smithsonian Institution Press, 1997).
- Tashdjian, Vartan: *The Armenians and the Armenian community of Cyprus* (αδημοσίευτο).
- Vamava, Andrekos; Coureas, Nicholas; Elia, Marina (Eds): *The minorities of Cyprus, development patterns and the identity of the internal exclusion* (Newcastle: Cambridge Scholars Publishing, 2009).
- Χατζηπύρας, Αλέξανδρος-Μιχαήλ: *Οι Αρμένιοι της Κύπρου* (Λάρνακα: Ίδρυμα Καλαϊτζιάν, 2009).
- Χατζηπύρας, Αλέξανδρος-Μιχαήλ: «Το Εκπαιδευτικό Ινστιτούτο Μελκονιάν», άρθρο στην εφημερίδα *Αρτσάκάνκ* (Ιούλιος 2009), σελ. 14-15.
- Χατζηπύρας, Αλέξανδρος-Μιχαήλ: «Η αρμενοκυπριακή εκπαίδευση», άρθρο στην εφημερίδα *Αρτσάκάνκ* (Νοέμβριος 2010), σελ. 14-15.
- Χατζηπύρας, Αλέξανδρος-Μιχαήλ: «Η αρμενοκυπριακή κοινότητα», άρθρο στον 4ο τόμο της σειράς *Ιστορία της Κυπριακής Δημοκρατίας* (2011), σελ. 182-201.
- Χατζηπύρας, Αλέξανδρος-Μιχαήλ: «Ο Βαχάν Κιουρκτζιάν (Παγκουράν) και το Ορφανοτροφείο του», άρθρο στην εφημερίδα *Αρτσάκάνκ* (Ιανουάριος 2010), σελ. 14.
- Χρύσανθου, Χρύσανθος: «Μελκονιάν», ένθετο στη σειρά *Η ιστορία της πόλης μου (Λευκωσία)*, αρ. 31, 24 Μαΐου 2009.

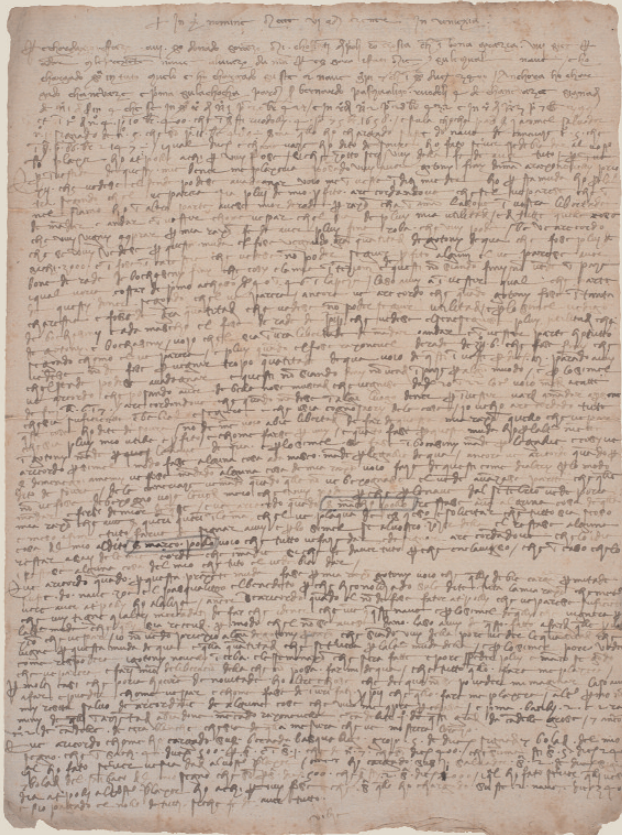
Ευχαριστίες οφείλονται στον Εκπρόσωπο, τη Μητρόπολη, τη Σχολική Εφορεία, τη νυν Διευθύντρια και τους δύο πρώην Διευθυντές, τους δασκάλους και τα πολυάριθμα μέλη της κοινότητας που πρόθυμα παραχώρησαν πληροφορίες και φωτογραφικό υλικό.

Στο επόμενο τεύχος

Χρονικό

Διαμένει με τον «ΠΟΛΙΤΗ» της Κυριακής

13 Νοεμβρίου 2011 | Τεύχος 189 | ISSN 1986-048X

Χειρόγραφα και παλαιότητα 15ου – 18ου αιώνα από τις συλλογές του Πολιτιστικού Ιδρύματος Τραπέζης Κύπρου

Πολιτιστικό Ίδρυμα
Τραπέζης Κύπρου

1 1/2 οκά ζάχαρη
1 δραχμή

1 βόδι
116 σπαστέρια

Πόσο κοστίζει τι...

το κόστος της διατροφής από την αρχαιότητα έως σήμερα

Το Πολιτιστικό Ίδρυμα Τραπεζής Κύπρου φιλοξενεί μια μοναδική Έκθεση που διοργανώθηκε από το Νομισματικό Μουσείο Αθηνών. Η έκθεση παρουσιάζεται στη Λευκωσία στο πλαίσιο της 18ης Συνάντησης της Διεθνούς Επιτροπής για τα Νομισματικά και Τραπεζικά Μουσεία (ICOMON).

Από 10 Οκτωβρίου 2011 έως 26 Φεβρουαρίου 2012
Ώρες Λειτουργίας: 10:00 – 19:00, Δευτέρα – Κυριακή (εκτός τραπεζικών αργιών)
Πληροφορίες: 800 00 800

Ποιό ήταν το κόστος της διατροφής στον ελλαδικό χώρο από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα, από τον 5^ο αιώνα π.Χ. έως τον 20^ο αιώνα;

- Πόσο κοστίζουν τα βασικά προϊόντα;
- Ποιο ήταν το ημερομίσθιο ενός λεγεωναρίου το έτος 14 μ.Χ.;
- Πόσο κοστίζει ένα κιλό ελιές στην Αθήνα του 1834;
- Ποιες ήταν οι μαγειρικές συνταγές και διατροφικές συνήθειες κάθε ιστορικής περιόδου;

Στην έκθεση παρουσιάζονται 397 νομίσματα μοναδικής ιστορικής αξίας από τις συλλογές του Νομισματικού Μουσείου Αθηνών και συνοδεύονται από εποπτικό υλικό.

Πολιτιστικό Ίδρυμα Τραπεζής Κύπρου
Φανερωμένης 86-90, Παλιά Λευκωσία
Τηλ: 22128157, Φαξ: 22662898
www.boccf.org